



Detta studiematerial är en omarbetad version av ett material som togs fram till filmen "Lanthushållet under 1900-talet". Detta studiematerial kan användas utan att se filmen. Till varje avsnitt i materialet finns frågor att diskutera eller reflektera kring.

Vem gör vad på gården?

För inte så länge sedan var rollerna på gården ganska strikt uppdelade. Kvinnorna skötte hushållsarbete, trädgårdsodling, barn och äldre. Männerna ansvarade för hus, redskap och djur. Även om det har skett vissa förändringar så lever många av traditionerna kvar i dagens familj jordbruk. Det var i första hand mannen som stod som ägare av gården och först 1920 fick kvinnor, genom en ny giftermålsbalk, laglig rätt att äga jord. Idag visar statistiken för gårdsägande att 30 procent av de som äger hela eller delar av gårdar är kvinnor. Samhället har förändrats och så har även rollerna på gården. Vi ser till exempel att kvinnor numera oftare har lön utifrån medan männen sköter mer traditionellt arbete på gården.

Formell statistik visar att idag är 16 procent av företagarna i de gröna näringarna kvinnor. Officiella siffror ger oss dock inte hela sanningen. Många lantbruksföretag drivs som enskild firma där bara en person kan registreras som ägare och nästan alla familjeföretag är registrerade på mannen. Tittar man istället på vilka som fattar de strategiska besluten i firmorna så är 38 procent kvinnor. Ett bra exempel på att den verkliga ansvars- och arbetsfördelningen på gården inte alltid syns i statistiken.

Idag är det många män som driver lantbruksföretag som säger att de önskar sig mer tid med familjen. Kvinnorna uppger å sin sida att de vill ha mer egen tid. I en undersökning bland LRFs medlemmar visade det sig att 84 procent av kvinnorna sköter mer än hälften av hushållsarbetet. Hur ser det ut på din gård? Hur skulle du vilja att ni fördelade arbete och ansvar?



Filmen "Lanthushållet under 1900-talet".

Matproduktionens utveckling

Förändring, rationalisering och mekanisering

Sysslorna i det äldre bondesamhället fördelades på olika sätt. Kvinnorna hade ansvar för maten och det som hade med textilier att göra. De tog hand om barn, sjuka och äldre, tvättade och städade. I början av 1900-talet arbetade kvinnorna på fälten och i ladugården. På mindre jordbruk - utan anställda - var kvinnorna även med och hjälpte till med jord, djur och mjölkning, åtminstone tills barnen blivit stora nog att arbeta. Styckning, klippning av får, bråkning av lin och tvätt – var också kvinnans ansvar.

Männen ansvarade för byggnader, redskap, hästar, slakt, skogsarbete och jakt, och det var de som representerade hushållet inför myndigheter. Männen ledde också odlingsarbetet där kvinnor och barn deltog. Barnen hade egna sysslor men hjälpte också de vuxna.

Efter andra världskriget skedde stora förändringar inom jord- och skogsbruket som rationaliserades och mekaniserades. Det som också hände var att många kvinnor började yrkesarbeta. De jordbrukande kvinnornas situation var något mer komplicerad än andra kvinnors, gränsen mellan hushålls- och jordbruksarbete var otydlig och en hel del gårdsarbete utfördes utanpå det lönebetalda arbetet utanför gården.

Tekniken gjorde sitt stora intåg såväl i jord- och skogsbruk som i hushållen och man gick mot mer industrialiserade lantbruk.

Detta fick bland annat till följd att hushållsarbetet minskade genom lägre krav på självförsörjning och färre anställda på gårdarna. De nya hushållsmaskinerna, som kylskåp och tvättmaskin, var till stor hjälp, men innebar inte alltid en minskad arbetsbörda.

När anställda rationaliserades bort från gårdarna fick kvinnorna ta över en del av de uppgifter som pigor och drängar haft, till exempel att köra traktor, tröska, lasta, skotta och mocka.

Under den här tiden introducerades även mjölkmaskinerna och kor och mjölk gick från att ha varit kvinnornas ansvar till att bli männens område.

Man skulle kunna säga om den här tiden att kvinnorna förlorade kontakten med själva produktionen på gården medan männens ansvar för densamma blev större.



Att samtala om...

- Vad känner du igen i texten när det gäller utveckling av lantbruket, hushållet och matproduktionen?
- Känner du igen dig i beskrivningen här ovan om ansvars- och arbetsfördelning på gården och hur den har förändrats? Vad väcker det för tankar hos dig?
- Vilken roll anser du att teknikutvecklingen har och har haft för arbetsbelastningen och rollfördelningen i lantbruket?

Ägande

Familjegården – ägande och arv

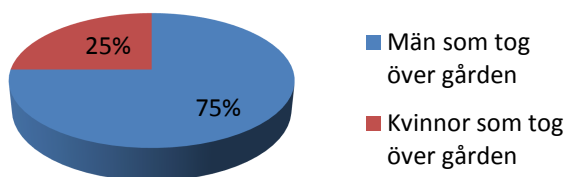
De gröna näringarna är idag mycket skiftande, men det som förenar dem är anknytningen till jorden, till platsen och att familjens roll är central. Familjejordbruket kan sägas bestå av tre delar, som är starkt sammanlänkade: jordbruket, hushållet och familjen.

De flesta gårdar går fortfarande i arv och betydelsen av att behålla gården, jorden och skogen i familjen och att kunna spåra den bakåt flera generationer är stor.

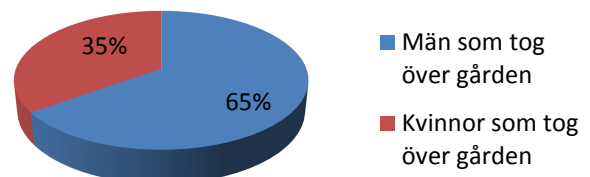
Kvinnor kommer oftast in i jordbruket och på gården genom att gifta sig med en man som är bonde. Olika studier visar att många kvinnor

gift sig med en man som ärvt gården av sin far och att en stor del av dessa kvinnor inte är delägare i gården. Kvinnor kan också komma in i jordbruket genom att ha fötts i en syskonskara utan söner. Män fostras i högre utsträckning än kvinnor som efterträdare av familjegården, trots att män och kvinnor formellt sett ärver lika.

Familjegården år 1990



Familjegården år 2000



Lantbruksregistret visar att det var 75-80 procent män som tog över gårdarna på 1990-talet. Från 2000 förändras siffrorna och nu tar 65-70 procent över av män.

Siffror från Fastighetsägarregistret visar att bland LRF-medlemmar som äger en jord- eller skogsfastighet så är det 30 procent kvinnor som står som ensamma ägare eller delägare i skog eller åker. Tittar man på åldersfördelningen så är det inte så många yngre som äger mark och bland de äldre är fördelningen mellan mäns och kvinnors ägande mer ojämn. Idag används äktenskapsförord allt oftare som en garanti för att lantbruksföretaget inte ska gå

släkten ur händerna vid en eventuell skilsmässa. Syftet är att skydda företaget och därför är de ofta ensidigt skrivna och bevakar inte i samma grad den tillkommande makans eller makens intressen. Detta innebär att de pengar och den eventuella oregistrerade arbetstid partnern investerat i företaget inte alltid kommer henne eller honom tillgodo vid en skilsmässa.

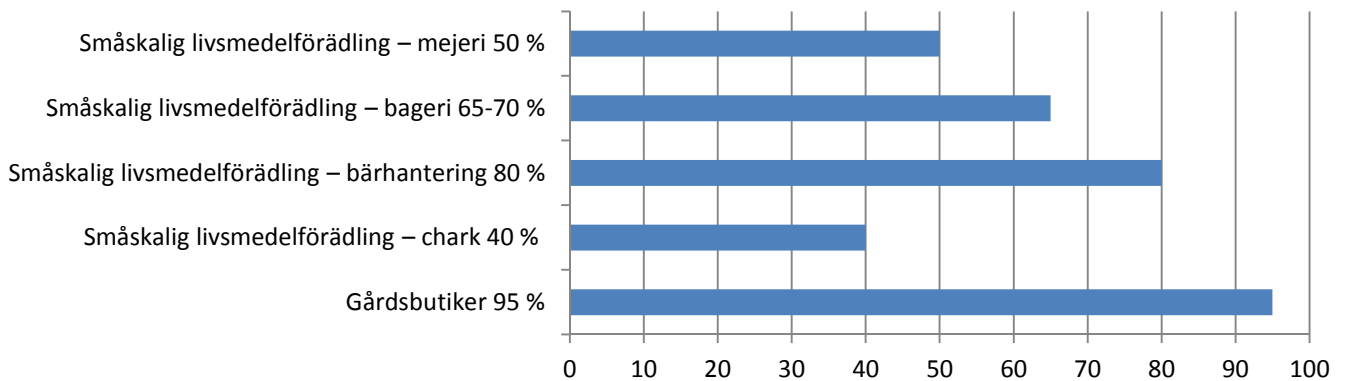
Lantbrukare i dag - företagande eller livsstil?

Idag drivs de flesta lantbruk fortfarande som familjejordbruk på gårdar där det finns starka kopplingar mellan de gröna näringarna, gården, arbetet och kvinnors och mäns roller.

Även om man som verksam inom de gröna näringarna formellt är företagare så skulle nog många säga att det fortfarande är en livsstil att driva jordbruk. I brytpunkten mellan förnyelse och tradition, där gamla värderingar möter förändringar utifrån

påverkas naturligtvis rollerna på gården och i familjelantbruket. Idag är det ofta kvinnorna som har lön utifrån och det är oftast de som står för de nya inslagen i familjeföretagets verksamhet, till exempel mathantverk, gårdsbutiker och turismnäring.

Ägande av företag organiserade i Eldrimner andel kvinnor



Eldrimner organiserar cirka 1 300 av landets totalt 2 000 gårdsbutiker. 95 procent av dessa ägs och drivs av kvinnor. När det gäller registrerade företagare inom småskalig livsmedelshandling uppskattar man denna fördelning när det gäller drift/ägande; chark 40 procent kvinnor. Bärhantering 80 procent kvinnor, bageri 65-70 procent kvinnor och mejeri 50 procent kvinnor.

När det gäller Bo på Lantgård anges nästan alltid familjen som ägare av de cirka 230 gårdarna som finns, därför finns ingen äkta statistik på detta. Bland de samtal som kommer till organisationen Bo på Lantgård finns en tydlig uppdelning; när det gäller boendet är det 90 procent kvinnor som tar kontakt, när det gäller byggtkniska frågor är det 99 procent män som hör av sig.

Trots statistik som signalerar att kvinnor är kreativa entreprenörer med nya idéer visar en enkätstudie bland LRFs medlemmar att många kvinnor inte ser någon fördel med att vara företagare och att de hellre skulle vara anställda. Man uppger en oro över att det är svårt att få lönsamhet i verksamheten. Samma studie visar intressant nog att många män som har valt att driva jordbruk har positiva tankar om att bygga upp något eget, vara fria och ha en mer flexibel tillvaro. Även om antalet unga kvinnor som är företagare ökar visar den

officiella statistiken att bland verksamma företagare inom de gröna näringarna så är endast 16 procent kvinnor. Motsvarande siffra för alla företagare i landet är 25 procent. Detta beror på att en majoritet av företagen på gårdsnivå drivs som enskild firma där endast en person kan registreras och det blir då mannen som står som ägare. Detta innebär naturligtvis inte att kvinnor verksamma inom de gröna näringarna inte är med och fattar beslut i företagen. När drygt 31 000 LRF-medlemmar svarat på frågan om vilka som sitter i företagets operativa ledning, det vill säga vilka som är med och tar strategiska beslut kring företaget på kort och lång sikt, anger 38 procent att det finns en kvinna i den operativa ledningen - antingen själv eller tillsammans med en man. Kvinnorna spelar alltså en mycket större roll för företag inom de gröna näringarna än vad som framgår av statistiken.



Att samtala om eller att ta med sig hem...

- Känner du igen det som beskrivs i texten om ägande och män och kvinnor?
- Hur ser ägandet ut på din gård och hur förhåller ni er till det i din familj?
- Hur ser fördelningen mellan kvinnor och män ut när det gäller ansvar och beslutsfattande i dagens lantbruksföretag? Har detta förändrats över tid?



Arbetsfördelning

Arbete, förändring och gränser som korsas

Med början på 1960-talet lämnade många män och kvinnor gården. Männerna började jobba i företag inom de gröna näringarna som slakterier, matindustrier och skogsbolag. Från 1970-talet var det främst kvinnor som övergav lantbruket och hittade andra möjligheter på en växande arbetsmarknad. Dagens kvinnor kombinerar också jordbruksarbetet med hushållsarbetet, allt oftare med anställningar utanför gården.

Kvinnor tycks under historiens gång ha varit mer gränsöverskridande i sitt arbete på gårdarna än män, till exempel när männen var ute i krig, på sjön eller i skogen. Arbetsfördelningen har ibland varit flytande och både kvinnor och män har haft olika kompletterande arbeten. Kvinnorna har vid behov utfört typiskt manliga arbetsuppgifter, medan männen inte i samma utsträckning gjorde det som betraktades som typiskt kvinnliga arbetsuppgifter. Kanske har det varit svårare för männen att ta upp sysslor som identifierats som kvinnliga utan att bli förlöjligade?

Trots alla förändringar inom jordbruket i Sverige – nedläggningar, strukturomvandling mot färre men större jordbruk och mekanisering – bedrivs de flesta jordbruk än i dag som familjejordbruk och kopplingarna mellan jordbrukandet, gården och familjen är fortfarande starka. Det präglas fortfarande av en uppdelning mellan kvinnors och mäns sysslor på gården och i hushållet. Kvinnorna ansvarar ofta för bokföring, administration, barn och hushållsarbete. Männerna avverkar skog, sprutar med bekämpningsmedel, brukar jorden och sågar ved.

Om dygnet hade 26 timmar...

Många män som driver jordbruk önskar sig mer tid med familjen, många kvinnor vill ha mer egen tid. Kanske beror detta på att kvinnor i större utsträckning än män redan har tillgång till sin familj? De tar hand om barnen och lägger tid på familjen genom att ansvara för en större del av det vardagliga hemarbetet.

Behovet av att jordbrukets kvinnor skulle få egen tid uttrycktes redan under 1930-talet. De hade ingen glädje av den semesterlagstiftning som infördes utan i stället fanns en viss möjlighet att få så kallad husmoderssemester. Denna måste man ansöka om och det var inte givet att den beviljades.

Utvecklingen mot att jordbrukarkvinnor skulle få sitt arbete erkänt som just arbete och att man skulle ges drägligare arbetsvillkor skedde inte i första hand inom jordbruket. Istället är det förändringar på annat håll i samhället som gett argument och stöd till kvinnors krav. Även män inom de gröna näringarna har kämpat för att få avlastning i det tunga arbetet då systemen med drängar och pigor i stort sett försvann. Det är tack vare detta som vi idag har en väl fungerande Avbyttjänst.

I en enkätstudie som tar upp frågor om mäns och kvinnors förhållande till arbetstid, fritid, hem och familj som genomförts bland LRF-medlemmar, anger 84 procent av kvinnorna att de sköter mer än hälften av hemarbetet, motsvarande siffra bland männen är 2 procent. När det gäller fördelning av föräldraledigheten anger 52 procent av kvinnorna att de tagit ut mer än 6 månader av föräldraledigheten, 3 procent av männen uppger att de har tagit ut mer än 6 månaders föräldraledighet.

Kvinnor i de gröna näringarna arbetar generellt mer än kvinnor i andra sektorer. 68 procent av kvinnorna i en enkätstudie om arbetstid, fritid, hem och familj uppgav att de arbetar mer än 40 timmar i veckan. För män framstår obalansen mellan arbetstid och fritid ännu större då hela 88 procent av männen i studien arbetar mer än 40 timmar i veckan. Kvinnornas fria tid är generellt kortare än männens och den är mer sönderhackad och avbryts oftare av hemarbete.

Fördelning av föräldraledighet

En intervjustudie bland företagare på landsbygden, med fokus på att hitta sätt att kombinera föräldraskap och företagande, visar att bland föräldrar som delat på föräldraledigheten har attityden och viljan till att dela mer jämlikt varit den avgörande faktorn. Det näst viktigaste är att det varit praktiskt genomförbart i deras yrken. Den faktor som spelat minst roll är hur ekonomin påverkats av fördelningen. Bland par som inte har delat på föräldraledigheten uppges ekonomin ha varit den viktigaste anledningen.

Utmärkande för de par som delat på föräldraledigheten är att paret kommit överens om fördelningen innan barnet fötts och planerat för hur det skulle bli möjligt. Nästan 80 procent av de intervjuade sa att planeringen var avgörande för deras beslut. De intervjuade anser att attityder och traditioner är den främsta anledningen till varför inte fler par på landsbygden delar på föräldraledigheten och att en förändring av attityder är vad som krävs för att få en mer jämlik fördelning.

De attityder som behöver förändras går att placera i två kategorier; den ena fokuserar på att män är de som driver gårdar och arbetar utomhus medan kvinnor sköter hemarbetet och barnen. Den andra handlar om vems företag som ska prioriteras. Försäkringskassan och systemet för föräldraförsäkringen är något som upplevs som komplicerat och svårt för många. Ett problem som lyfts är att den sjukpenninggrundade inkomsten baseras på vinst eller lön istället för omsättning.



Att samtala om...

- Vad känner du igen i texten när det gäller företagande, arbetstid, arbetsfördelning och tid med eventuella barn?
- Värderas olika arbetsuppgifter i lantbruket olika högt? I så fall på vilket sätt och hur kommer det sig? Får det några konsekvenser?
- Om ni har barn, hur delade ni på föräldraledigheten? Vilka faktorer påverkade ert beslut om fördelning?

Utbildning och arbete

Val till gymnasieskolans naturbruksprogram

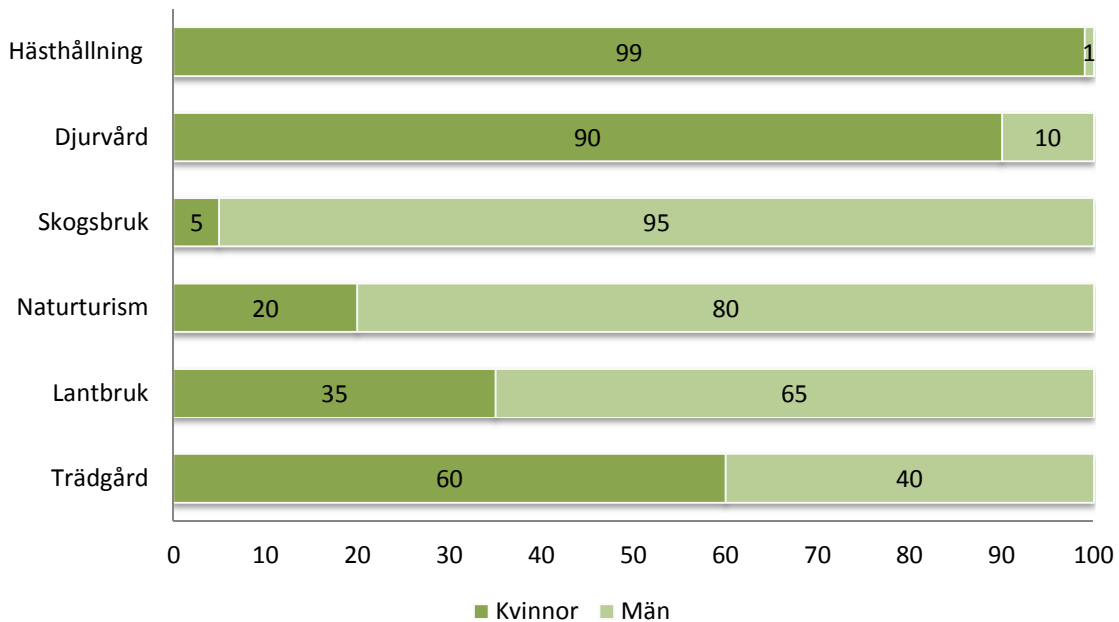
I en enkätundersökning från 2013 anger gymnasieelever att huvudorsakerna till att de valde naturbruksprogrammet var att utbildningen verkade rolig och gick att kombinera med fritidsintressen samt att utbildningen var bra. Det som påverkade dem mest i valet av naturbruksprogrammet var föräldrar, syskon och släktingar samt att man känner någon som gått naturbruksprogrammet tidigare.

I en annan enkätundersökning från läsåret 2007/2008 svarade 74 procent av killarna och 60 procent av tjejerna att de kan tänka sig att starta eget inom de gröna näringarna. Samtidigt svarade 52 procent av samtliga elever att de skräms av alla regler och allt pappersarbete kring företagande. Trots allt trodde 74 procent av killarna och 52 procent av tjejerna att de skulle arbeta inom de gröna näringarna om 10 år. När det gäller nystartade företag inom jordbruk, skogsbruk och fiske drivs en tredjedel av kvinnor, två tredjedelar av män. På naturbruksprogrammet är förhållandet det omvända.

FAKTA

- ❖ De senaste tio åren har antalet elever som i första hand väljer naturbruksprogrammet på gymnasieskolan minskat med 23 procent.
- ❖ Från läsåret 2002/2003 ökade dock antalet elever från 3 601 till 4 525 läsåret 2006/2007.
- ❖ Läsåret 2007/2008 började antalet elever med naturbruksprogrammet som förstahandsval sjunka för att till läsåret 2012/2013 ha minskat med nästan 2 000 elever.

Fördelning på inriktningar inom naturbruksprogrammet på gymnasiet



När det gäller val av inriktning på naturbruksprogrammet är fördelningen mellan killar och tjejer mycket skev. Med inriktning mot hästhållning är cirka 99 procent av eleverna tjejer, även inriktningen mot djurvård domineras av tjejer, cirka 90 procent. Killar dominerar skogsbruk, cirka 95 procent, samt naturturism med cirka 80 procent killar. På lantbruksinriktningen är cirka 65 procent av eleverna killar. Den inriktning som har den jämnaste fördelningen är trädgård inklusive greenkeeper, cirka 60 procent är tjejer.

Högre utbildning vid Sveriges Lantbruksuniversitet

Fler kvinnor än män väljer högre utbildning.

Antalet agronomstudenter vid Sveriges Lantbruksuniversitet ökade mellan 2007 och 2013 med 45 procent, från 556 till 810 inskrivna studenter per år. Det senaste året har dock

andelen studenter vid agronomprogrammet minskat med 21 procent och är nere på 638. Andelen kvinnor har under denna period konstant legat på cirka 75 procent.

Arbete

Antalet sysselsatta i jordbruket 2010 var totalt 177 384 personer, var fjärde var en kvinna. De flesta arbetar deltid så antalet årsverken uppgick därför till 56 849, där 28 procent utgjordes av kvinnor. Kvinnor arbetar alltså oftare deltid än män. Hästnäringen ligger i topp när det gäller antal årsverken med 10 500.

I LRFs undersökningar Grönt entreprenörskap 2011 och 2013 var verksamheter inom häst tillsammans med småskaligt livsmedelsföretagande också de som betecknades som mest jämställda när det gäller ägande. Ungefär hälften av dessa företag hade delat ledarskap och 20-30 procent hade enbart en kvinna i ledningen. Media har dock på sistone upp-

märksammat förekomsten av hästgårdar som betalar ut låga löner till de ungdomar – oftast tjejer - som arbetar på gårdarna.

Löneskillnaderna mellan kvinnor och män är något mindre i de gröna näringarna jämfört med andra näringar. Samtidigt är inkomsterna i de gröna näringarna lägre än i andra näringar.



Att samtala om...

- Vad lockar ungdomar idag när det gäller utbildning och framtida arbete?
- Är det viktigt att sträva efter en jämnare fördelning av tjejer och killar på naturprogrammets olika inriktningar? Varför/varför inte?
- Hur kan kvinnor i högre utsträckning inspireras att starta och driva företag?
- Skulle en av inriktningarna kunna vara Från jord till bord – med helheten som fokus ge en jämnare könsfördelning?

Kvinnor och män i LRF

Medlemskap i LRF

1974 beslutade riksstämman att frånga ett medlemskap som registrerades på gården och där mannen var den naturlige företrädaren. Ett personligt medlemskap infördes och arbetet med att låta kvinnor få ta en självklar plats inom LRF kunde påbörjas. Tre år senare valdes den första kvinnan in i riksförbundsstyrelsen. Anna-Brita Malmsten behöll sin post fram till 1991 och bidrog på flera sätt till att kvinnor fått större utrymme i LRF.

Dagens LRF är i mångt och mycket en organisation där kvinnor tar plats på samma villkor som män, men det finns fortfarande en del kvar att göra för att folkrörelsen ska spegla samhället och medlemskåren. Med en kvinna som förbundsordförande och en förbunds-

styrelse där hälften av ledamöterna utgörs av kvinnor har LRF kommit långt sedan Anna-Brita röstades in. Idag har LRF ungefär 150 000 medlemmar, 40 procent av dem är kvinnor och andelen kvinnor ökar lite varje år. 2005 hade LRF till exempel 35 procent kvinnor.

Förtroendevald i LRF

Nästan 11 000 av LRFs medlemmar är förtroendevalda i en lokalavdelning, kommungrupp, regionstyrelse, LRF Ungdomen eller riksförbundsstyrelsen.

I LRFs regionstyrelser är genomsnittet 43 procent kvinnor, även om det finns regionala skillnader. När man tittar på lokalavdelningarna och kommungrupperna blir skillnaden mellan förtroendevalda och medlemskåren större. I kommungrupperna och lokalavdelningarna är 20 procent av de förtroendevalda kvinnor och bland ordförande i lokalavdelningar är det 13 procent som är kvinnor.

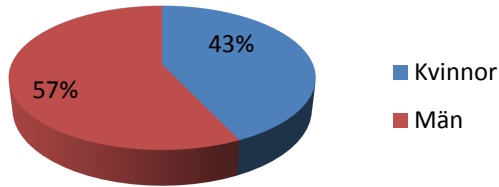
Genomsnittsåldern för när en person väljs in som förtroendevald i lokalavdelning är 40 år, det tyder på att det är mindre sannolikt att man

väljs in som ung person. Som förtroendevald i LRF stannar man länge på sin post, en ledamot i lokalavdelning sitter i genomsnitt åtta år på sitt uppdrag och en ordförande stannar i genomsnitt 10 år.

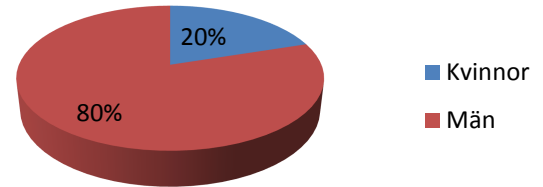
Av ledamöterna i lokalavdelning är 16 procent under 36 år. Bland de yngre, under 36 år, ser det ut ungefär som för övriga förtroendevalda, 21 procent är kvinnor. Vad de siffrorna säger oss är att fördelningen mellan män och kvinnor bland förtroendevalda inte automatiskt ändras med tiden.

Könsfördelning förtroendevalda LRF

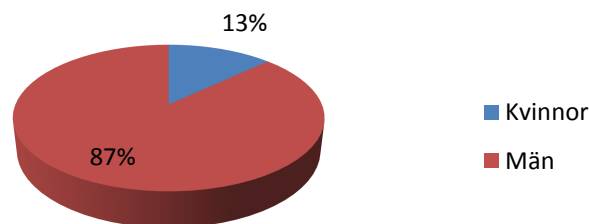
Regionstyrelser



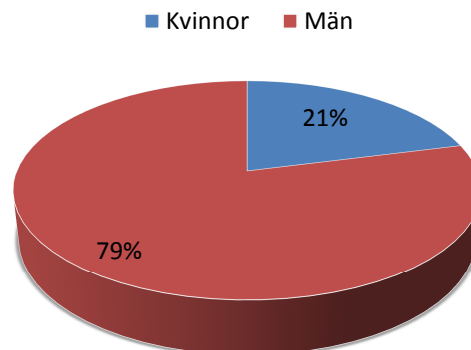
Kommungrupper och lokalavdelningar



Ordförande lokalavdelningar



Under 36 år (totalt förtroendevalda)



Att samtala om...

- Är det viktigt med jämn fördelning av förtroendevalda i lokalavdelning och kommungrupp? Varför? Varför inte?
- Hur ser det ut på de LRF-möten som du deltagit i? Är det lika många kvinnor som män på plats? Upplever du att kvinnor och män ges/tar lika mycket utrymme att prata?
- Vad tycker du om din LRF-avdelning? Ordnar den aktiviteter som passar alla? Kvinnor, män, barn och ungdomar? Är det lika lätt att engagera sig i avdelningen för kvinnor som för män?
- Är det lika viktigt att alla i hemmet engagerar sig i en förening som LRF (eller annan landsbygdsorganisation), oavsett vem som står som ägare av gården/företaget eller vem som arbetar hemma på gården/företaget?

Referenser

Den osynliga entreprenören

- Genus och företagande i de gröna näringarna
LRFs Jämställdhetsakademi 2009

Trygghet ger balans

- Företagande, familj och fritid i de gröna näringarna
LRFs Jämställdhetsakademi 2010

Från vem och till vem?

- De gröna näringarnas ekonomiska flöden ur ett genusperspektiv
LRFs Jämställdhetsakademi 2011

Heliga familjen, heliga kor eller heliga jämställdheten?

-En studie om fördelningen av föräldraledigheten bland företagare på landsbygden
LRFs Jämställdhetsakademi 2014

LRFs Medlemsregister

LRF – De gröna näringarnas affärer på gårdsnivå 2014

Lantbruksregistret

Fastighetsägarregistret

Jordbruket i siffror – Jordbruksverket

På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2012

SCB

Naturbruk.se

<http://www.naturbruk.se/redirect.asp?p=1387>

[http://www.naturbruk.se/filebank/files/20131015\\$150839\\$fil\\$FwLF40chnd2vAp5Amlpu.pdf](http://www.naturbruk.se/filebank/files/20131015$150839$fil$FwLF40chnd2vAp5Amlpu.pdf)

Intervju med Christina Hedin, Eldrimner, 2014-05-08

Intervju med Stefan Jönsson, Bo på Lantgård, 2014-05-08

